

Identifikacija stereotipa i predrasuda o životinjama među učenicima u primarnom obrazovanju

Hajduković, Nika

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:153921>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-29**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

1.SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Nika Hajduković

**IDENTIFIKACIJA STEREOTIPA I PREDRASUDA O ŽIVOTINJAMA MEĐU
UČENICIMA U PRIMARNOM OBRAZOVANJU**

Diplomski rad

Zagreb, rujan, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Nika Hajduković

**IDENTIFIKACIJA STEREOTIPA I PREDRASUDA O ŽIVOTINJAMA MEĐU
UČENICIMA U PRIMARNOM OBRAZOVANJU**

Diplomski rad

Mentor rada:

izv. dr. sc. Alena Letina

Zagreb, rujan, 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. FORMIRANJE STAVA	2
2.1. Predrasude prema životinjama	3
2.2. Stereotipi o životinjama	4
2.3. Diskriminacija pojedinih životinjskih vrsta	6
3. EMOCIJE ČOVJEKA PREMA POJEDINIM ŽIVOTINJSKIM VRSTAMA	7
3.1. Strah prema životinjama	9
3.2. Anksioznost i fobije od životinja	12
4. STEREOTIPI O ŽIVOTINJAMA	13
5. KAKO SMANJITI STEREOTIPA I PREDRASUDA PREMA ŽIVOTINJAMA U NASTAVI PRIRODE I DRUŠTVA?.....	14
5.1. Usporedba obilježja životinja u književnim djelima	15
5.2. Usporedba obilježja životinja u prirodi i filmskim prikazima	16
5.3. Radionica <i>stereotipi i činjenice</i>	17
5.4. Radionica <i>kućni ljubimci</i>	18
5.5. Edukativni posjeti	18
5.6. Životinje u prirodi.....	19
6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	20
6.1 Problem i cilj istraživanja	20
6.2. Hipoteze istraživanja.....	20
6.3. Ispitanici	21
6.4. Istraživački instrumenti	21
6.5. Metode prikupljanja i obrade podataka.....	21
6.6. Rezultati i rasprava	22
6.6.1. Razlike između spola i razreda ispitanika u percepciji izgleda životinja i strahu od životinja.....	26
6.6.2. Povezanost između izgleda i straha od životinja	28
6.6.3. Razlike između spola i razreda ispitanika u percepciji izgleda „dobrih“ tj. „loših“ životinja te u njihovom strahu od „dobrih“ tj. „loših“ životinja	29
6.6.4. Stavovi ispitanika o životinjama	30
6.7. Verifikacija hipoteze	33
7. ZAKLJUČAK	34
LITERATURA	35
PRILOZI I DODATCI	37

Anketni upitnik	37
Izjava o izvornosti diplomskog rada	45

SAŽETAK

Stereotipi i predrasude prate čovjeka u svakom dijelu života pa tako i oni koji se tiču životinja te time utječu na odnos koji ljudi ostvaruju s njima. Utjecajem stereotipa i predrasude neke su životinje veličane i shvaćene kao „čovjekov najbolji prijatelj“ dok su druge označene kao manje vrijedne, odbojne, nezanimljive i time diskriminirane. Stereotipi i predrasude nastaju utjecajem društva, kulture i mogu biti čvrsto ukorijenjene u čovjeku. Međutim, mogu se prevenirati ili promijeniti edukacijom, a s takvom je edukacijom najbolje započeti još u primarnom stupnju odgoja i obrazovanja. Istraživanje koje je provedeno i prikazano u ovom radu imalo je za cilj identificirati stereotipe i predrasude koje učenici u primarnom obrazovanju vežu za životinje i zbog čega smatraju da su neke životinje opasne, dok druge smatraju bezopasnima. Istraživanje je provedeno na 189 učenika od 1. do 4. razreda u tri osnovne škole grada Zagreba. Analizom podataka dobivenih istraživanjem dolazi se do spoznaje da se učenici u velikoj mjeri boje životinja koje im se izgledom ne sviđaju, da dječaci osjećaju manji strah od životinja u odnosu na djevojčice te da ne postoji velika razlika u strahu od životinja u četvrtom u odnosu na prvi razred. Također, predloženi su metodički postupci kojima u nastavi Prirode i društva možemo educirati učenike i spriječiti pojavu ili izmijeniti eventualne postojeće stereotipe i predrasude o životinjama među učenicima.

Ključne riječi: diskriminacija, edukacija, emocije, predrasude, stereotipi i strah

SUMMARY

Stereotypes and prejudices have followed mankind in each and every part of the life cycle. Certain types of stereotypes and prejudices, in this case the ones closely related to animals that people meet, largely affect the relationship between men and animals. Therefore, some stereotypes and prejudices have made some animal species 'glorified' and referred to as "human's best friend", while some other, less lucky species, have been thought of as less worthy, repulsive, unattractive and discriminated. These stereotypes and prejudices come to existence thanks to influence of the society, culture and could be deeply rooted in humans. However, the same stereotypes can be prevented and are changeable through education, which is best started in the early learning stages of life. A research carried out and shown in this thesis had a goal of identifying those stereotypes and prejudices that students in the primary education associate with animals and because of those find some animals dangerous and others harmless. This research was conducted on 189 elementary school students, from grades 1 - 4 in three different schools in Zagreb. Through the analysis of data obtained through the research it is acknowledged that students were more afraid of the animals whose appearance they dislike, that boys tend to face less fear from animals than the girls and that there is not a significant difference in fear towards an animal present in grade one students than in grade four students. Additionally, in the thesis specific methods are shown that explain how to educate students and reduce the frequency or change already existing patterns of appearing stereotypes and prejudices on animals among lower primary students.

Key words: discrimination, education, emotion, fear, prejudice, stereotype

1. UVOD

Stereotipi i predrasude koje ljudi prihvate tijekom života uvelike utječu na njihov način ophođenja u raznim situacijama, prema ljudima drugih kultura, rase, drugačijim situacijama, pojavama ili pak životinjama. Kako taj način ophođenja ne bi, kao rezultat negativnih stereotipa, prerastao u diskriminaciju, važno je objektivno sagledati stereotipe i predrasude te ih pokušati promijeniti ukoliko ne utječu pozitivno na kvalitetu života ljudi. Stereotipi i predrasude povezani s životinjama mogu u mnogočemu utjecati na kvalitetu ljudskoga života i sprječavati ih u doživljavanju novih iskustava, raznim putovanjima, ali i u mnogim svakodnevnim aspektima života. Ukoliko taj neugodan osjećaj uzrokovan prihvaćenim stereotipom o životinjama preraste u fobiju, kočit će osobu u svakodnevnom životu. Kako do toga ne bi došlo važno je provoditi adekvatnu edukaciju o životinjama od najranije dobi, o njihovim karakteristikama, dobiti za čovječanstvo i svijet.

Učenici u primarnom obrazovanju, kao mladi članovi zajednice, mogu oblikovati adekvatne stavove o različitim životinjskim vrstama ili promijeniti neadekvatan i stereotipan način shvaćanja određenih životinja i na taj način postati oni koji određene stereotipe neće proslijediti slijedećim generacijama. Zbog toga je važno ispitati njihovo mišljenje o životinjama, identificirati stereotipe i predrasude koje su prihvatili, utvrditi zašto su ih i od koga prihvatili te smatraju li ih oni doista ispravnim. Razgovarajući s učenicima, koji su sudjelovali u istraživanju koje je provedeno tijekom izrade diplomskog rada, vidljivo je da oni imaju podosta informacija o korisnosti određenih životinja u prirodi i za ljude te da je to njihovo znanje utjecalo na njihov odnos i stav prema tim životinjama. Međutim, i dalje postoji mnogo mogućnosti za razvoj daljnjih pozitivnih stavova i mišljenja o različitim životinjskim vrstama, kako bi se maksimalno smanjio utjecaj negativnih stereotipa i predrasuda o životinjama na učenike u primarnom obrazovanju, a onda posredno i na sve one buduće generacije koje dolaze nakon njih.

2. FORMIRANJE STAVA

U znanstvenoj i stručnoj literaturi postoji više različitih definicija koje razmatraju pojam stava. Većina definicija stav definira kao neku vrstu vrednovanja nekoga ili nečega koje obuhvaća stereotipe, predrasude i diskriminaciju. Tako se u Hrvatskoj enciklopediji (2008, str. 230) može pronaći da je „stav stečena, relativno trajna i stabilna struktura pozitivnih ili negativnih emocija, vrednovanja i ponašanja prema nekom objektu (osobi, skupini, pojavi, ideji). Stavovi se oblikuju u procesima socijalizacije i stječu na osnovi izravnog iskustva s objektom stava ili posredno, u interakciji s društvenom okolinom.“ Hrvatski jezični portal stav definira kao „odnos prema komu ili prema čemu“ ili pak kao „načelo kojeg se netko drži; uvjerenje, mišljenje“.

Stavovima i njihovim definiranjem bavili su se i u knjizi *Socijalna psihologija* Aronson i suradnici te su se odlučili za definiciju kojom „većina socijalnih psihologa stav definira kao vrednovanje ljudi, objekata ili ideja“ (Eagly i Chaiken, 1993, 1998; Olson i Zanna, 1993; Petty i Wegener, 1998; Wegener i Fabrigar, 1997; prema Aronson i sur., 2005, str. 217). Kako je već navedeno stavovi se najčešće spominju kada čovjek želi izraziti da ima mišljenje o nekome ili nečemu i da je to mišljenje teško promjenjivo. Iz tog razloga stavovi se često vežu za neke negativne emocije ili mišljenje, ali potrebno je naglasiti kako stavovi mogu biti i izrazito pozitivni.

Stavovi se formiraju od tri dijela: emocionalne sastavnice (osjećaji), spoznajne sastavnice (znanje o objektu stava) i ponašajne sastavnice (spremnost na djelovanje prema objektu stava) (Eagly i Chaiken, 1993, 1998; Olson i Zanna, 1993; Petty i Wegener, 1998; Wegener i Fabrigar, 1997; prema Aronson i sur., 2005,). Svaki od tri sastavnice stava moguće je povezati s stereotipima, predrasudama i diskriminacijom. Tako je diskriminacija štetno ponašanje prema pripadnicima neke druge grupe, stereotip je pripisivanje istovjetnih osobina svim članovima grupe (bez obzira na njihove stvarne razlike), a predrasude su negativni stavovi prema pripadnicima neke grupe gdje se taj negativan stav formira isključivo zbog njihove pripadnosti toj grupi. Iz navedenog moguće je uočiti kako diskriminacija obuhvaća ponašajnu, stereotipi spoznajnu sastavnicu, a predrasude emocionalnu sastavnicu stava. Iako se stavovi sastoje od te tri komponente nije nužno da sve podjednako utječu na formiranje pojedinog stava. „Stoga, iako svi imaju emocionalnu, spoznajnu i ponašajnu komponentu, svaki pojedini stav može biti više zasnovan na jednom tipu iskustva negoli na drugom“

(Zanna i Rempel, 1988; prema Aronson i sur., 2005, str. 218). Stav se formira pod utjecajem društva. Međutim, Tesser (1993; prema Aronson i sur., 2005) navodi da su neki, barem djelomično povezani s temperamentom i osobnošću pojedinca. Samim time stavovi utječu na odabire i djelovanje ljudi tijekom njihova života i iako se tako može činiti, stavovi nisu uvijek negativni te mogu imati izrazito pozitivan utjecaj na život čovjeka. Tako će ljudi koji imaju pozitivan stav prema drugim kulturama prije otići na putovanje ili doći u susret s nečim novim i nepoznatim te na taj način proširiti svoje znanje i iskustvo koje će im, vjerojatno, dobro doći u budućnosti. Općenito, pozitivan stav vodi do prihvaćanja novih iskustava, slušanja drugih ljudi, učenja od njih bez negativnih emocija. S druge strane, ako osoba o nekome ili nečemu ima negativan stav vrlo je mala šansa da će toj osobi, mjestu, aktivnosti dati priliku i upustiti se u nešto novo. Pozitivan stav stvara čovjeka koji je otvoren za nova znanja i iskustva te željan istražiti nepoznato jer takav čovjek ne pristupa novoj situaciji s pesimizmom i prijezirom već otvorenog uma za nova znanja. Na sličan način pozitivni i negativni stavovi utječu na gotovo sve u životu čovjeka. Pozitivni stereotipi i predrasude bit će razlog za odabir psa kao kućnog ljubimca (pas je čovjekov najbolji prijatelj), a ne žabe jer pod utjecajem negativnog stava žabe su karakterizirane kao neprivlačne i izazivaju gađenje.

Živeći u svijetu gdje su nove generacije sve liberalnije i otvorenije na (negativne) stereotipe, predrasude i diskriminaciju se gleda s omalovažavanjem te se pokušava utjecati na promjenu istih. Stavovi se često shvaćaju kao nešto stalno i nepromjenjivo, ali tijekom života ljudi ih mijenjaju kako bi bili u skladu s ponašanjem (Pennington, 2001), međutim „u većini slučajeva duboko ukorijenjene predrasude, stereotipe i diskriminacije se ne mogu lako promijeniti“ (Aronson i sur. 2005, str. 465).

2.1. Predrasude prema životinjama

„Predrasuda se može definirati kao „stav koji čini neku osobu sklonom“ da misli, osjeća, percipira i djeluje na povoljne i nepovoljne načine prema nekoj grupi ili pojedinim članovima te grupe“ (Secord i Backman, 1974, prema Pennington, 2001, str. 109). „Prvi korak u predrasudama je formiranje grupa, dakle, kategorizacija nekih ljudi u jednu grupu na osnovi određenih karakteristika i drugih ljudi u drugu grupu na osnovi njihovih različitih karakteristika“ (Aronson i sur., 2005, str. 467). „Predrasude uključuju pretjeranu sumnjičavost (ili čak mržnju) prema određenoj skupini ljudi, i to zbog njihove rase, religije ili nekog

drugog oblika različitosti u odnosu na nas“ (Slunjski, 2014, str. 47). Predrasude o životinjama su česte iako ih se rijetko doživljava kao predrasude već ih se naziva vjerovanjima koje su ljudi preuzeli još u djetinjstvu od svoje okoline, kulture, knjiga i sl. Međutim, mnogi ljudi imaju pretjeranu sumnjičavost (ili čak mržnju) prema životinjama kao što je šišmiš (zapetljat će se u kosu), pčela (ubod koji boli), zmija (otrovna je) i prema mnogim drugima samo iz razloga što pripadaju određenoj skupini životinja ili imaju karakteristike koje kod ljudi pobuđuju gađenje ili strah. S druge strane, skupine životinja kao što su psi, mačke, hrčci, zamorci kod ljudi pobuđuju pozitivne reakcije. Međutim, važno je objektivno sagledati pojedine životinje te primijetiti da nisu sve zmiје/pauci opasni za čovjeka i da pčela radi mnogo više za dobrobit ljudi od žalca koji ih može ubosti te da su negativni (i pozitivni) stavovi i uvjerenja zapravo rezultat predrasuda

Aronson i sur. (2005) navode u svojoj knjizi *Socijalna psihologija* kako životinje imaju povoljniji odnos genetski sličnim životinjama te da izražavaju negativne emocije, kao agresiju, prema onima koje su genetski različite od njih što daje naslutiti da su predrasude naš biološki mehanizam preživljavanja. Međutim, ljudi su po mnogo čemu drugačiji od životinja te se smatra da se do razvoja predrasuda dolazi pod utjecajem kulture (medija, zajednice, roditelja) koja nas uči da svemu onome što je drugačije od nas pripisujemo negativna obilježja i osobine (Aronson i sur., 2005). Može se reći da nastaju pod utjecajem straha i iz neznanja. Predrasude se često formiraju i prije izravnog iskustva s određenom skupinom ili pojavom te nisu rezultat osobnog iskustva. Važno je naglasiti da predrasude mogu biti i pozitivne, ali na njih rjeđe nailazimo te se najčešće povezuju uz negativan stav.

Negativna se obilježja, osim ljudima, često pripisuju i životinjama pod utjecajem kulture (društva, medija). Životinje uz koje se vežu predrasude nerijetko su velike, egzotične, nepristupačne, imaju mogućnost ispuštanja otrova ili su u prošlosti bile uzrok problema. Iz navedenih se razloga te životinje izbjegavaju čak i kada za to nema opravdanja. Kod ljudi, mnoge od životinja za koje se vežu predrasude, bude iracionalan strah ili druge negativne emocije poput gađenja, omalovažavanja i sl.

2.2. Stereotipi o životinjama

Izraz stereotip uveo je novinar Walter Lippmann (1922; prema Aronson i sur., 2005) te ga opisao kao male slike koje nosimo uokolo u našim glavama. Pri tome se misli da svatko od nas zamišlja pojedino zanimanje, ili osobu samu po sebi na neki određen način.

Prema Penningtonu (2001) tri osobine karakteriziraju stereotipe: a) ljudi se karakteriziraju po vrlo vidljivim značajkama kao što su rasa, spol, nacionalnost, fizički izgled itd. b) svim članovima te kategorije ili društvene grupe pripisuje se posjedovanje istih značajki, i c) bilo kojem pojedincu za kojeg se percipira da pripada toj grupi pripisuje se posjedovanje tih stereotipnih značajki.

„Važno je naglasiti da stereotipiranje nije nužno emocionalno i da ne vodi nužno namjernom zlostavljanju. Stereotipiranje je, često samo način kojim pojednostavljujemo svoj pogled na svijet i svi to radimo u određenom stupnju“ (Aronson i sur. 2005, str. 460).

Primjerice, kada govorimo o životinjama, nerijetko su svi pripadnici pauka ili zmija svrstani kao opasni, čak i smrtonosni iako to nije nužno tako, ali ljudi na taj način pojednostavljuju svoj pogled na svijet. S obzirom na to, nije iznenađujuće da čak i kućni pauci u ljudima bude gađenje i/ili strah te da su „žrtve“ stereotipnog mišljenja. Također, velike (morske) životinje te razni oprašivači u ljudima bude nelagodu, strah i paniku jer ih se doživljava kao izvor boli i opasnosti. Čovjek u trenutku susreta s, na primjer, pčelom ne razmišlja o svemu dobrom što pčela radi za čovječanstvo i svijet već mu prvo na um dolaze negativne misli i budi se strah od uboda te kratkotrajne neugode. Takva reakcija i razmišljanje rezultat je stereotipa koji su, najčešće, rezultat ponašanja okoline (obitelji). Važno je naglasiti da su neke od tih životinja zbilja opasne za život čovjeka, ali je potrebno imati na umu da nisu sve, već da se ovdje radi o stereotipima koji se nalaze u podsvijesti ljudi. Na sličan način moglo bi se razgovarati i o životinjama koje su ljudima bliske i drage te u čovjeku bude pozitivne emocije. Među njima se mogu pronaći određena ponašanja koja su opasna za čovjeka, ali ta ponašanja nisu u fokusu prilikom susreta s određenim životinjama. Tako će ljudi, još od najranije dobi, rado prići psima ili mačkama kako bi ostvarili kontakt, iako i psi i mačke mogu biti itekako opasne za ljude. Međutim, negativna strana njihova karaktera nije ono o čemu se govori te se za njih ne vežu negativni stereotipi. Dakako, oni postoje, tako se na veće pasmine gleda s oprezom jer ih se smatra agresivnijim zbog njihove veličine i snage.

Ponekad je teško istaknuti razliku između predrasuda i stereotipa i iako nije velika važno je razumjeti da ona ipak postoji. Slunjski (2014) u svojoj knjizi *Kako djetetu pomoći da (p)ostane tolerantno (razumije i prihvaća)* navodi kako na stereotipima počivaju predrasude. Ističe, kako su predrasude emocionalno obojene dok je kod stereotipa važan spoznajni dio stava. „Dakle, predrasude su neopravdani negativni stavovi prema nekoj grupi ljudi i njezinim pojedinačnim članovima“ (Miljević – Riđički i sur., 2001, str. 51).

Campbell (1967; prema Pennington, 2001) predlaže četiri posljedice stereotipa na predrasude:

1. Stereotipi djeluju tako da precjenjuju razlike koje između grupa postoje.
2. Stereotipi djeluju tako da uzrokuju podcjenjivanje razlika unutar grupa.
3. Stereotipi izobličavaju stvarnost jer precjenjivanje razlika između grupa i podcjenjivanje razlika unutar grupe ima malo veze s istinom.
4. Stereotipi su obično negativni stavovi koje ljudi koriste da bi opravdali diskriminaciju ili sukob s drugim.

2.3. Diskriminacija pojedinih životinjskih vrsta

Diskriminacija je rezultat stereotipnih vjerovanja te rezultira nepravednim postupcima. Definira se kao štetno ponašanje ili kao neopravdano negativno ponašanje prema članovima neke grupe samo zbog njihove pripadnosti toj grupi (Aronson i sur., 2005).

Diskriminacija među ljudima oblik je diskriminacije s kojim se najčešće susrećemo, ali nije i jedini. Iako diskriminacija životinja (specizam) nije zabranjena nekom vrstom propisa ili zakona trebali bismo biti svjesni njezina postojanja. Pojam specizam uveo je Richard Ryder 1970. godine te on obuhvaća diskriminaciju na osnovi vrste i karakteristika tipičnih za određenu vrstu. Naglasio je da kada dolazi do diskriminacije životinja ljudi ne primjenjuju svoja znanja o temeljnim ljudskim pravima na neljudske životinje (Ryder, 1992.) time pokazujući da ih ljudi doživljavaju kao manje vrijedne njihove empatije, brige i pomoći. Uz Rydera i drugi su se znanstvenici bavili specizmom te je moguće pronaći definicije koje se u pokojem detalju razlikuju jedna od druge, ali većina se slaže da je specizam diskriminacija u odnosu na životinje koje se razlikuju od ljudi. Takva diskriminacija izraženija je prema životinjama koje nisu „bliske“ čovjeku. Na primjer, ljudi rijetko brinu o osjećajima komarca, muhe, pčele, žabe ili pauka. S druge strane, ljudi rijetko naude psu ili mački već ih smatraju članovima obitelji i njima „jednakima“ te će se pobrinuti da imaju izvor hrane, vode, ugodno mjesto za spavanje i da provode vrijeme vani. Iako su muhe, pčele i komarci također životinje, ljudi prema njima ne iskazuju jednaku empatiju već su one manje „vrijedne“ životinje koje su čovjeku smetnja.

3. EMOCIJE ČOVJEKA PREMA POJEDINIM ŽIVOTINJSKIM VRSTAMA

„Emocije su psihički doživljaji koji, nasuprot stvarnomu opažanju, izražavaju odnos čovjeka prema svijetu koji ga okružuje, tj. subjektivno stanje najčešće popraćeno fiziološkim promjenama koje potiče osobe na reakciju“ (Kovačević, Ramadanović, 2016, str. 505).

Emocije su subjektivne, što znači da ih svaka osoba doživljava i izražava na sebi svojstven način. S obzirom da one „izražavaju odnos čovjeka prema svijetu“ (Kovačević, Ramadanović, 2016, str. 505) rezultat su međusobnih utjecaja socijalnog učenja, kulture te bioloških karakteristika pojedinca. Njihovo iskazivanje popraćeno je različitim izrazima lica, smijehom, plačem, crvenilom, bljedoćom lica i sl. (Slunjski, 2014). Iskazivanje emocija se može razlikovati, ali uobičajeno je da se smijemo kada smo sretni, plačemo kada smo tužni iako je moguće i da čovjek „plače od smijeha“ te je potrebno imati na umu i kontekst koji je doveo do određene emocije.

Ovisno o autoru broj primarnih emocija se razlikuje. Prema Ekmanu postoji šest osnovnih ljudskih emocija: sreća, tuga, ljutnja, strah, iznenađenje i gađenje te se one dijele na pozitivne i negativne emocije (Kovačević, Ramadanović, 2016, str. 505).

„Primarne emocije povezane su s evolucijskim pristupom i trebale bi biti urođene, jednostavne i nesvjesne, a sekundarne su zapravo kulturološki uvjetovane, složene, naučene i svjesne“ (Kovačević, Ramadanović, 2016, str. 506-507). Primarne se emocije javljaju rano tijekom razvoja te su zajedničke ljudima i višim primatima. One brzo nastaju i kratko traju, imaju univerzalni prethodni podražaj te univerzalnu i jasnu reakciju na događaje koji su izvan kontrole ljudi (Kovačević, Ramadanović, 2016, str. 506-507).

Kada pogledamo osnovnu podjelu primarnih emocija: sreća, tuga, ljutnja, strah, iznenađenje i gađenje vidljivo je da su negativne emocije brojnije od onih pozitivnih. Jedan od razloga za to mogla bi biti i činjenica da negativne emocije pobuđuju izražajnije reakcije kao što su crvenilo, znojenje, ubrzano disanje i sl. S druge strane, pozitivne emocije, kao što su zahvalnost ili smirenost nemaju tako burnu fizičku reakciju. Osim što su negativne emocije brojnije od onih pozitivnih na listama primarnih emocija, one su i više istražene. Razlog za to mogla bi biti i činjenica da one mogu predstavljati problem u svakodnevnom životu ljudi s kojim se žele naučiti „nositi“ ili ga riješiti. Također, negativne emocije su intenzivnije i dulje traju. Još jedan od razloga brojnijih istraživanja negativnih emocija mogla bi biti i pretpostavka da su se one razvile kako bi nam pomogle u preživljavanju (Rijavec, 2010). Dok

se s druge strane, pozitivne emocije vode kao „normalne“ te se sreća, zahvalnost, smirenost ne istražuju previše.

„Dok je funkcija negativnih emocija prilagodba, zaštita i preživljavanje, uloga pozitivnih emocija nije tako jasna. Pozitivne emocije kao što su radost, smirenost i zahvalnost nemaju tako očitu funkciju kakvu imaju negativne. Tjelesne promjene, poticaj na akciju i izrazi lica kod pozitivnih emocija nisu tako specifični ili očigledno važni za preživljavanje“ (Rijavec, 2010).

Mnoge stvari, bića i pojave u čovjeku pobuđuju pozitivne i negativne emocije. Uobičajeno je da lijep i sunčan dan utječe pozitivno na raspoloženje ljudi za razliku od onog oblačnog i kišnog. Međutim, s obzirom da su emocije subjektivne, kod određenog broja ljudi oblačan i kišan dan može izazvati osjećaj smirenosti i sreće za razliku od očekivanog osjećaja nervoze ili tuge. Tako je sa gotovo svime u životu, razne osobe različito reagiraju na sve u životu pa tako i na uobičajene pojave ili pak životinje koje nas okružuju. Nije rijetkost da se čuje kako je pas „čovjekov najbolji prijatelj“ jer psi u ljudima obično probude osjećaj sreće, razigranosti, nježnosti, empatije, odnosno, vežu se uz razvoj pozitivnih emocija kod čovjeka. Dakako, nije jednako sa svim psima. Uobičajeno se na manje pasmine gleda kao na dobroćudne, nježne i „slatke“ dok kako se krećemo prema pasminama koje karakteriziraju snaga, brzina, mišićavosti sl. tako se epiteta kojim ih se opisuju mijenjaju i ne rijetko prelaze u skupinu negativnih emocija. Kada se govori o životinjama moguće je, vrlo jednostavno, istaknuti koje se životinje vežu uz pozitivne, a koje uz negativne emocije kod ljudi. Tako su one nježnog izgleda, razigrane, mirne, mekane, koje se glasaju na način ugodan čovjeku, koje u čovjeku bude osjećaj mira povezane s razvojem pozitivnih emocija kod ljudi te ih rado imaju kao kućne ljubimce i razvijaju visok osjećaj empatije prema njima (pas, mačka, ribice, kanarinci, konj, zec...) . S druge strane, životinje koje su u prošlosti bile prijatnija životu čovjeka, imaju velik broj nogu, neugodnog su izgleda, brane se otrovom i sl. kod čovjeka izazivaju negativne emocije te ih izbjegava ili ukoliko se nađe u njihovoj blizini omalovažavana razne načine (pauk, zmija, žaba, komarac...). Dakako, važno je naglasiti da se takva podjela ne može primijeniti na sve ljude svijeta. Ovisno o kulturi ljudi na pojedine životinje gledaju drugačije (u Indiji je krava sveta životinja) te se i ophode prema njoj drugačije nego što bi ljudi na drugom kraju svijeta. Također, u istoj je kulturi moguće pronaći takve razlike te u Hrvatskoj možemo naići na ljude koji kao kućne ljubimce imaju pauke ili zmije i tada na njih gledamo kao na egzotične kućne ljubimce. Ljudi koji ih drže kao kućne

ljubimca prema njima imaju izražen osjećaj empatije, brige i ljubavi i upravo je na takvom primjeru jasno vidljivo koliko su emocije rezultat subjektivnog doživljaja.

3.1. Strah prema životinjama

Strah je jedna od šest osnovnih emocija te se javlja u svakom periodu života.

„Procjenjuje se da preko 90% djece u dobi od 2. do 14. godine ima najmanje jedan specifičan strah, a većina ih ima više strahova“ (Vulić-Prtorić, 2002, str. 271).

Dječji strahovi uključuju izbjegavanje opasne situacije ili objekta te osjećaj nelagode i fiziološke promjene (Vulić-Prtorić, 2002).

Strah nije lako kontrolirati, odnosno, reakcija koju strah izaziva nije namjerna već ju uzrokuje vegetativni živčani sustav. Osoba koja se boji to pokazuje svojim tijelom. Geste su najčešće ukočene i krute, mijenja se tempo disanja, zjenice se proširuju i sl. Strah može djelovati stimulatивно jer omogućuje visok stupanj koncentracije, iako lako se može dogoditi i suprotna reakcija (Ennulat, 2010). Nerijetka reakcija na strah je i „*fight or flight*“. Ljudi suočeni sa strahom „automatski“ od izvora straha ili bježe ili se s njim suočavaju. To je vrlo lako vidljivo iz susreta ljudi sa životinjama koje u njima bude strah. Dio ljudi će se u takvim situacijama što prije udaljiti od te životinje (pobjeći) dok će drugi ostati i pokušati se suočiti sa svojim strahom. Naravno, ovdje je važno istaknuti, da se radi o susretu sa životinjom koja, istinski, nije opasna po život ljudi.

Strahovi su, kao i emocije, istražena tema te postoji više njihovih podjela. U svom radu *Strahovi u djetinjstvu i adolescenciji* Vulić-Prtorić navodi podjele: Poultona i suradnika iz 2007., Ollendicka iz 1995. te onu u okviru Reissove teorije iz 1991 i DSM-IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) klasifikacije iz 1996.

Poulton i suradnici (1997; prema Vulić-Prtotić, 2002, str. 272) s obzirom na sadržaj dječje strahove dijele na četiri kategorije:

- socijalni strahovi (strah od nepoznatih ljudi, strah od odgovaranja pred razredom)
- specifični strahovi (strah od vode, životinja)
- agorafobični strahovi (strah od izlaganja situacijama kao što su tuneli, avioni)
- višestruki strahovi (obuhvaćaju veći broj naprijed navedenih strahova)

Strah od životinja je najčešći ljudski strah. Gotovo jedna od četiri osobe ima izražen strah prema barem jednoj životinji (Antony, McCabe, 2005). Javlja se u ranom djetinjstvu te može biti prolaznog karaktera. Suprotno mogućem očekivanju, strahovi od životinja ne slijede pravila zoologije već se životinje grupiraju iz djetetove perspektive, ovisno o vrsti opasnosti koju predstavljaju. Tako, prema Zlotowiczu (1982; prema Vulić-Prtorić, 2002) nastaje podjela na:

- životinje koje grizu
- životinje koje ubadaju
- životinje koje izazivaju gađenje

Strah od životinja u velikoj mjeri ovisi o djetetovim predodžbama te znanju koje dijete ima. Iako najviše govorimo o strahu kod djece, on se može manifestirati i u odrasloj dobi gdje je najčešće strah uzrokovan osjećajem gađenja (Vulić-Prtorić, 2002).

Tablica 1

Prevalencija pojedinih strahova u djece i adolescenata, istraživanje Vulić-Prtorić, 2002.

Strahovi od životinja	130
Strah od zmija	47
Strah od kukaca, insekata, vuka, štakora, miša, mačke i sl.	47
Strah od pauka	20
Strah od psa	16

Prema Seligmanu (1971; prema Merckelbach i sur. 1987) strah prema životinjama je rezultat evolucijskog procesa. Ljudima je strah od zmija i pauka, u prošlosti, pomogao jer su naučili da se od istih treba maknuti kako bi preživjeli. Međutim, ima li taj strah smisla danas kada više, u tolikoj mjeri, ne živimo u prirodi?

Strah se navodi kao negativna emocija kod čovjeka, međutim, strah na neki način i čuva ljude kako se ne bi dovodili u pogubne situacije. Tako npr. danas čovjek zna da se ne smije približavati nekim otrovnim/opasnim životinjama što je rezultat evolucijskog procesa i činjenice da se netko nekada u prošlosti toj istoj životinji približio i doživio negativno iskustvo. To se iskustvo prenosilo godinama i danas imamo puno veće znanje o prirodi

zahvaljujući našim predcima. Dakle, opravdan strah itekako ima smisla dok je na onom iracionalnom, uzrokovanom gađenjem ili krivim činjenicama, potrebno raditi.

Merckelbach, Van Den Hout i Van Der Molen su 1987. godine ponovili istraživanje Bennet-Levya i Marteaua iz 1984. kako bi pobliže promotrili porijeklo straha (prema životinjama) kod čovjeka. Ovoga puta su istraživali i koliko ljudi smatraju da su neke životinje predvidljive i poslušne. U istraživanju su sudjelovale dvije grupe studenata, pretežito žena, rezultati prve grupe pokazuju razinu straha ispitanika u odnosu na 30 odabranih životinja, a rezultati druge grupe mišljenje o karakteristikama životinja (kolika je vjerojatnost da bi životinju izbjegli, vizualni dojam, taktilni dojam, auditivni dojam, miris, kolika je vjerojatnost za iznenadni pokret te životinje, brzina, upravljivost, predvidljivost). Rezultati istraživanja pokazuju kako kod ispitanika najveći strah izazivaju zmija i štakor koji su u pravilu i najviše ocjenjeni kada su u pitanju negativne karakteristike. Obje su životinje prikazane kao one kojima ljudi ne bi rado prišli te koje opisuju kao „čudne“. Ponovno provođenje istraživanja potvrdilo je tezu Bennet-Levya i Marteaua iz 1984. koji su tada zaključili da su strah i izbjegavanje pojedinih životinja povezani sa taktilnim i vizualnim karakteristikama tih životinja.

Tablica 2

Strah prema životinjama, istraživanje Merckelbach, Van Den Hout, Van Der Molen, 1987.

Strahovi od životinja	Grupa 1
Zmija	2,4
Štakor	2,2
Meduza	1,9
Žohar	1,8
Pauk	1,8
Gušter	1,6
Pčela	1,6
Miš	1,4
Skakavac	1,4
Vrana	1,4
Buba	1,4
Čimpanza	1,3
Žaba	1,3
Moljac	1,3
Crv	1,2
Gusjenica	1,2
Puž	1,2
Mačka	1,1
Mladunče tuljana	1,1
Španijel	1,1
Hrčak	1,1
Kos	1,1
Mrav	1,1
Kornjača	1,1
Crvendać	1,1
Leptir	1,0
Vjeverica	1,0
Zec	1,0
Janje	1,0
Bubamara	1,0

3.2. Anksioznost i fobije od životinja

Nerijetko se strah i anksioznost izjednačava, ali važno je istaknuti da među njima postoji razlika. Strah je povezan sa specifičnim podražajima dok anksioznost vezana uz nespecifični podražaj, odnosno, ako osoba može imenovati i istaknuti zbog čega se boji, onda govorimo o strahu. S druge strane, ukoliko se osoba osjeća nelagodno, ali ne može točno istaknuti zašto se tako osjeća govorimo o anksioznosti (Vulić-Prtorić, 2002).

U DSM-IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) klasifikaciji (1996; prema Vulić-Prtotić, 2002) anksiozni poremećaji se dijele na osam oblika: panični poremećaji, agorafobija, separacijski anksiozni poremećaj, generalizirani anksiozni

poremećaj, opsesivno-kompulzivni poremećaj, posttraumatski poremećaj, akutni stresni poremećaj, socijalna fobija i specifična fobija.

Fobije od životinja pripadaju specifičnim fobijama te se općenito pojavljuju kod djece (Vulić-Prtorić, 2002). Gotovo svaka fobija ima svoj „službeni“ naziv koje se bazira na njihovim latinskim i grčkim korijenima. Međutim, ti se nazivi rijetko koriste. Na primjer, fobija od pauka se najčešće naziva upravo tako – „fobija od pauka“ te se rijetko koristi naziv *arachnophobia*. Također, postoji i naziv koji označava strah/fobiju od životinja općenito, a to je *zoophobia* (Antony i McCabe, 2005). Fobije od životinja obično su praćene osjećajem panike i straha u trenutku susreta s određenom životinjom, izbjegavanje životinje, osjećaj gađenja i sl. (Antony i McCabe, 2005).

4. STEREOTIPI O ŽIVOTINJAMA

„Stereotipi o životinjama“ može biti pojam koji poprilično zbunjuje. Navikli smo govoriti o stereotipima povezanima s ljudima, vjerom, mjestima, ali rijetko se spominju oni o životinjama. Međutim, ako razmislimo itekako smo njima izloženi. Tako su npr. magarci tvrdoglavi, lisice lukave, vrane pametne, pas čovjekov najbolji prijatelj i sl. Neke od tih stereotipa možemo vrlo lako povezati s bajkama i basnama koje su nam čitane u djetinjstvu, dok smo druge preuzeli od naše obitelji, okoline i kulture. Stereotipi, iako nisu uvijek nužno negativni, u nama najčešće pobuđuju negativne emocije kao što su strah i gađenje. Stoga ne čudi da se većinom upravo one i istražuju. „Pas je čovjekov najbolji prijatelj“, ali strah od zmije ili šišmiša lakše je mjerljiv i fizički puno očitiji.

Stereotipi o životinjama rijetko su u fokusu istraživanja. Češće se istražuju emocije koje životinje bude u čovjeku ili reakcija ljudi kada su u blizini određene životinje. Iako fokus istraživanja nisu stereotipi moguće je o njima ponešto zaključiti i iz tih istraživanja.

Vulić-Protić u svom radu *Strahovi u djetinjstvu i adolescenciji* navodi kako u ljudima negativne emocije uzrokuju životinje kao što su zmija, pauk ili štakor. Danas, kada veliki dio populacije živi u gradu, sa zmijom, paukom ili štakorom ne susrećemo se često. Najčešće u zoološkim vrtovima. Ipak, u ljudima bude strah, gađenje, anksioznost i sl. Uzrok tih negativnih emocija može biti upravo utjecaj stereotipa. Ljudi su u dalekoj prošlosti znali da su te životinje potencijalna prijetnja za njihov život te su ih izbjegavali što im je to omogućilo da danas žive duže. Međutim, današnji strah/gađenje prema tim životinjama dok ih gledamo kroz

staklo zoološkog vrta i nema opravdan razlog, ipak, strah/gađenje postoji jer nam je „utkan“ našom kulturom.

Kubiatko (2012) je proveo istraživanje među djecom predškolske dobi o njihovoj percepciji životinja s obzirom na izgled i strah koji osjećaju prema njima. Koristio je fotografije životinja i kratak upitnik kako bi dobio uvid u njihovo mišljenje o životinjama. Istraživanje je pokazalo da djeca životinje stavljaju u kategorije kao „dobre i loše“ ovisno o tome koliki strah izazivaju u njima. Također, pretpostavlja se da stav koji djeca imaju u vrtićkoj dobi najčešće ostaje isti i u odrasloj dobi. Kubiatko navodi da su „loše“ životinje najčešće karakterizirane kao loše i u literaturi koju djeca čitaju te da to može biti jedan od razloga zašto se razvija određen negativan stav prema njima. Naravno da se autorima ne može zabraniti da opisuju zmije kao otrovne i opasne (jer one to zbilja ponekad i jesu). Međutim, Kubiatko navodi da je bitno da učitelji/odgajatelji razgovaraju o takvim izjavama kako bi se na životinje što manje gledalo kao „crne ili bijele“ te da sve one imaju izrazito važnu ulogu u prirodi.

Batt (2009; prema Kubiatko, 2012) je istraživao preferiraju li ljudi životinje koje su im biobehavioralno sličnije od onih koje to nisu. Istraživanje je pokazalo da uistinu postoji snažna povezanost te da ljudi životinje koje su im sličnije shvaćaju kao „dobre“ i preferiraju njihovu blizinu.

Istraživanje koje je provela Lindemann-Matthies (2005; prema Kubiatko, 2012) pokazalo je kako muškarci generalno vole divlje i egzotične životinje dok žene preferiraju životinje koje su često kućni ljubimci.

Kako ne bi uvijek bilo negativno, iako su stereotipi većinom upravo takvi, postoji i onaj poznati – „pas je čovjekov najbolji prijatelj“. Razmišljajući o toj izjavi moguće je nabrojati puno razloga zašto je to tako, ali treba osvijestiti da pas može biti i daleko od čovjekovog najboljeg prijatelja. Ovo je primjer, rijetkog, pozitivnog stereotipa. Takvi stereotipi u ljudima ne bude negativne emocije i ljudi prema tim životinjama, najčešće, nemaju strah ili gađenje.

5. KAKO SMANJITI STEREOTIPA I PREDRASUDA PREMA ŽIVOTINJAMA U NASTAVI PRIRODE I DRUŠTVA?

Najčešće se govori o smanjivanju predrasuda i stereotipa prema drugim ljudima. To je nešto na čemu bismo svakako trebali poraditi jer naše akcije u slučaju diskriminacije mogu povrijediti ljude. Životinje, za koje se vežu stereotipi i predrasude, bježanjem, izbjegavanjem ili strahom, možda, nećemo povrijediti, ali učitelji bi trebali nastojati takva ponašanja kod učenika prevenirati. Strahovi izazvani stereotipima, koji su iracionalni, mogu na razne načine

otežati život ljudi. Zbog iracionalnog straha mogu propustiti zanimljiva putovanja, izlete i sl., odbiti izbliza pogledati životinju ili ne iskusiti nešto novo. Utjecaj stereotipa je potrebno smanjiti kako nas ne bi kočili u životu, a kako bi se to postiglo važno je naučiti kritički razmišljati o onome što nam je rečeno.

Stereotipe nerijetko preuzimamo upravo od ljudi koji su nam najbliži. Nije neuobičajeno da ukoliko se, u obitelji, majka boji nečega i djeca preuzmu taj strah. Tako je i sa stereotipima. Ponekad nesvjesno (ali i svjesno) roditelji mogu prenijeti stereotipe na svoju djecu. Ukoliko netko stariji smatra da su oprašivači (pčele, ose, bumbari) opasni, ako im gušteri, zmije, žabe izazivaju gađenje ili ako nekontrolirano bježe od šišmiša, postoji velika mogućnost da će i njihova djeca preuzeti ta ponašanja i mišljenja. Zbog toga je u odgojno-obrazovnom procesu izrazito važno poticati kritičko mišljenje učenika. Dakako, neki strahovi od životinja su opravdani. Racionalni strahovi su omogućili ljudima da danas žive duže, takvi strahovi čuvaju život, ali oni iracionalni ga koče.

Najbolji način utjecaja na stereotipe je edukacija jer se oni zasnivaju na pogrešnim informacijama. Međutim, sama ispravna informacije neće dovesti do nestanka stereotipa već je potreban i kontakt. Edukacija se može, u razredu, osim klasične frontalne nastave, vršiti i pomoću raznih radionica, projekata i sl. posebno na nastavi Prirode i društva.

Istraživanje koje su proveli Randler, Hummer i Prokop (2012; prema Kubiato, 2012) potvrđuje tu tezu. U svom istraživanju ispitivali su može li se strah i gađenje prema životinjama (miš, puž i drvene uši) smanjiti utjecajem praktične nastave. Pretpostavili su da bi fizički kontakt s životinjama poboljšao stav studenata prema istima te da bi se, sukladno, smanjila razina straha i gađenja. Ispitivali su stavove studenata prve i posljednje godine te je ispitivanje pokazalo da studenti zadnje godine imaju pozitivniji stav te nižu razinu straha i gađenja prema životinjama, za razliku od studenata prve godine.

5.1. Usporedba obilježja životinja u književnim djelima

Basna je književno djelo u kojem su glavni likovi životinje, a bajka je književno djelo u kojem se one u velikoj mjeri pojavljuju. U oba književna djela životinje su prikazane s ljudskim osobinama koje mogu biti dobre i loše. Mogući problem nastaje kada djeca te osobine i kasnije povezuju uz te životinje te razvijaju stereotipe. Vuk je životinja koja se često pojavljuje u pričama te je u njima prikazan kao glavni negativac. Djeca ga susreću u pričama koje se već generacijama čitaju i prepričavaju, kao što su *Crvenkapica*, *Vuk i sedam kozlića*,

Tri prašćića. Vuk je dakako životinja koja bi mogla biti opasna za čovjekov život i to je važno naglasiti kada se o njemu razgovara, međutim, važno je i naglasiti da nisu sve karakteristike prikazane u bajkama i basnama istinite kako bi učenici razumjeli da je vuk puno više od negativnog lika koji je „pojeo baku“. U djelima je moguće pronaći puno primjera gdje se životinje tretiraju kao manje vrijedne, izazivaju gađenje ili su opasne:

„Kad ćeš se već jednom umiriti, ogavna žabo?“ (Grimm, 1986, str. 9).

„Draga djeco, ja ću u šumu; čuvajte se vuka; dođe li, sve će vas izjesti.“ (Grimm, 1986, str. 34)

„Vuk pritisne kvaku, vrata se otvore i on pođe ravno s postelji te proždre baku“ (Grimm, 1986, str. 98)

„Na svijetu uopće i nema nešto strašnije od pasa. Ralje su im krvave, a glas pun srdžbe i bez milosti.“ (Salten, 2006, str. 100)

Učitelj/učiteljica može s učenicima čitati razne bajke/basne iz kojih bi izdvajali rečenice s pozitivnim i negativnim osobinama koje životinje imaju. Nakon što bi zapisali veći broj osobina učenici bi imali za zadatak istražiti jesu li to zbilja osobine koje se vežu za te životinje u prirodi. Npr. zmija se često smatra vlažnom i mekanom na dodir dok je, zapravo, hladna i čvrsta. Takva radionica pokazala bi učenicima da ipak moraju uzeti u obzir da su to književna djela, koja se ne moraju uvijek držati stvarnosti i da je potrebno kritičko razmisliti o onome što čitaju.

Također, uz bajke i basne mogu se učenicima ponuditi i časopisi poput *National Geographic* te ih potaknuti da istraže i usporede kakve su osobine pojedinih životinja u časopisu, a kakve u bajkama/basnama.

5.2. Usporedba obilježja životinja u prirodi i filmskim prikazima

Sve što je na neki način povezano s tehnologijom, učenicima je danas blisko. Velika većina provede dio svog slobodnog vremena koristeći društvene mreže, gledajući filmove ili serije. U medijima su životinje prikazane na razne načine te bi bilo dobro s učenicima razgovarati o tome koristeći njima bliske filmove ili serije. Gledajući filmove koji prikazuju neke životinje kao „loše“ mogu utjecati na razvoj negativnog stava kod učenika.

Filmovi ili serije se mogu gledati na nastavi ili ih učenici mogu pogledati kod kuće te se o njima može naknadno razgovarati. Važno je da učenici tijekom gledanja vode bilješke scena u kojima se pojavljuju životinje te na koji način su one prikazane. Kako bi se to olakšalo učenicima, učitelj/učiteljica može unaprijed pripremiti upitnik koji bi učenici ispunjavali tijekom gledanja. Neka od pitanja koja se tamo mogu pojaviti su:

Koja se životinja pojavljuje u filmu? Na koji način je prikazana? Ponaša li se tako i u prirodi? Možeš li se sjetiti još nekih karakteristika te životinje? Slažeš li se sa načinom na koji je prikazana? Bi li nešto promijenio/promijenila u načinu na koji je ta životinja prikazana? Jesi li promijenio svoje mišljenje o toj životinji zbog filma? Što u prirodi ta životinja radi drugačije? Kako bi ti opisao/opisala tu životinju?

Također, učitelj/učiteljica može zamoliti učenike da opišu neku životinju prije i nakon gledanja filma te o tome mogu razgovarati. Tijekom te aktivnosti učitelj/učiteljica bi dobio/la uvid u to koliko je stav učenika podložan promjenama te bi mogli raditi na razvoju kritičkog mišljenja. Tijekom razgovora, nakon gledanja filma, trebali bi staviti naglasak na stavove koji su se promijenili te zašto su se promijenili.

Neki od filmova koji bi u ovoj aktivnosti mogli biti korišteni: Spiderman, 101 Dalmatiner, Dr. Dolittle i sl.

5.3. Radionica stereotipi i činjenice

Radionica o stereotipima i činjenicama pomogla bi učenicima osvijestiti kako nije sve što znaju o životinjama istina te da su neke informacije za koje misle da su ispravne zapravo stereotipi. Učitelj/učiteljica postavlja na jednu stranu učionice papir na kojem piše „činjenice“, a na drugu papir na kojem piše „stereotipi“. Čitao bi tvrdnje te bi zadatak učenika bio da odu na jednu ili drugu stranu učionice, ovisno radi li se o stereotipu ili činjenici. Razgovarali bi o svakoj tvrdnji, a posebno o onoj koja je stereotip. Za te bi tvrdnje učenici trebali odgovoriti na pitanja kao što su:

Na osnovi kojih informacija ste kreirali svoje mišljenje? Od koga ste čuli tu informaciju? Jeste li se zapitali jesu li te informacije točne? Zašto ste ih prihvatili? Preispitujete li ono što čujete? Koga ne preispitujete? Zašto?

5.4. Radionica *kućni ljubimci*

Tijekom radionice učenici će se pobliže upoznati, a istovremeno i smanjiti utjecaj stereotipa koje možda imaju prema životinjama. Cilj je da učenici koji imaju kućne ljubimce upoznaju ostatak razreda s istima. Učenici bi trebali predstaviti što više zanimljivih detalja o životinjama, njihovim navikama, kako se o njima brinu, kako se životinje ponašaju u različitim situacijama. Ukoliko netko od učenika ima nekog egzotičnog kućnog ljubimca utjecaj ove radionice bio bi još uspješniji.

Zadatak učitelja/učiteljice bio bi da predstavi učenicima životinje koje su također kućni ljubimci, a koje učenici možda nisu spomenuli. Naglasak bi bio na životinjama koje su neopravdano izbjegavane zbog raznih stereotipa

5.5. Edukativni posjeti

Jedan od najuspješnijih načina učenja je učenje iz vlastitog iskustva. Razgovor o životinjama, stereotipima koji se za njih vežu te kako i zašto oni nisu ispravni svakako mogu biti uspješni, ali ono što bi najviše moglo umanjiti njihov utjecaj je da se učenici s tim životinjama susretnu.

ZOO vrt mjesto je gdje se učenici mogu susresti s velikim brojem životinja koje nemaju priliku vidjeti u svom svakodnevnom životu. Ljudi razvijaju stereotipe neovisno o tome imaju li izravan kontakt sa tom životinjom. Međutim, utjecaj tih stereotipa može biti smanjen nakon pozitivnog kontakta. ZOO vrt (u Zagrebu) nudi razne edukacije koje vode stručnjaci iz svog područja na kojima bi učenici mogli puno toga naučiti. Učenici mogu postavljati pitanja, razgovarati o svojim nedoumicama te doći i u izravan kontakt s ponekom životinjom. Zadatak učitelja bio bi da unaprijed s učenicima razgovara o stereotipima koje učenici imaju te da pripreme pitanja koja bi željeli postaviti.

Gotovo svugdje moguće je pronaći obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo ili pčelarstvo na kojem bi učenici mogli naučiti ponešto o domaćim životinjama ili oprašivačima. Djeci koja su odrasla u gradu ovakav posjet bio bi od velike koristi te smanjio utjecaj stereotipa koje imaju.

Također, suradnja s Veterinarskim fakultetom mogla bi uvelike pomoći učenicima. Na samom fakultetu se nalazi velik broj životinja te su tamo i ljudi stručni u svom području. Razgovor sa stručnjacima i znanstvenicima koji se bave životinjama njima, uz kontakt sa

životinjama mogao bi pomoći učenicima da životinje gledaju na drugi način te bi naučili puno o njihovom načinu života, brizi koju traže i sl.

Iako učenici, u pravilu, vole izlete, oni nisu najjednostavniji za organizirati te bi se umjesto izvanškolskih aktivnosti mogli predavači pozvati na nastavu.

5.6. Životinje u prirodi

Učenici poznaju mnoge stereotipe o životinjama iako možda nisu svjesni da to njihovo mišljenje jest. Kako bi se smanjio utjecaj tih istih stereotipa na odnos koji učenici imaju prema životinja važno je upoznati učenike sa svim onim dobrim stvarima koje životinje rade u prirodi. Kada bi naučili da je pčela izrazito važna i da pridonosi na razne načine, a da joj nije jedina uloga u prirodi nanijeti bol ubodom možda bi razvili drugačije mišljenje prema njima i ne bi slijedeći put pobjegli pri susretu s pčelom. Kako bi se učenici upoznali sa svime onime što životinje radi u prirodi mogli bi biti podijeljeni u grupe ili parove te izrađivati plakate o određenim životinjama koje bi zatim prezentirali ostatku razreda. Prilikom odabira životinja o kojima će istraživati bilo bi najbolje da učenici iznesu kojih se životinja oni boje te da o njima govore.

Tako su npr. pčele čest izvor straha i stereotipa i iako se danas sve više govori o njihovoj važnosti za svijet i čovječanstvo dobro je učenicima napomenuti kolika ona zbilja jest. Važne su za ljude zbog samih konkretnih proizvoda koje svojim radom donose kao što su med, matične mliječi, propolis, pelud, cvjetnih prah i vosak, ali i njihov indirektan rad je vrlo važan kao što je oprašivanje raznih poljoprivrednih kultura i divljih biljaka. (Marinić, Leš, 2018.). „Ljudi iz Greenpeacea misle kako bi, kad bi se nestanak pčela dogodio na svjetskoj razini, trebalo 310 milijardi eura da čovjek izvrši oprašivanje svih potrebnih površina, a pčele to rade „besplatno“ (Marinić, Leš, 2018., str. 92).

Leptiri su se najčešće vežu za pozitivne stereotipe, ali važno je napomenuti da je njihova uloga u svijetu značajno veća od samo njihove ljepote. Kao i pčele, leptiri sudjeluju u oprašivanju biljaka, hrana su mnogim životinjama, a nekim od tih životinja se hrane i ljudi – dakle dio su hranidbenog lanca čovjeka. Također, sva svila koju ljudi koriste dolazi od niti čahura dudova svilca koji je noćni leptir.

Šišmiši su „žrtve“ brojnih stereotipa, najčešći je onaj kako će se zapetljati u kosu ili kako piju krv. Međutim, šišmiši su indikatori zdravlja ekosustava i promjena u okolišu (čistoći vode,

zraka, tla) te su jasan pokazatelj nepovoljnog utjecaja globalnih ekoloških promjena na živi svijet. Šišmiši se hrane brojnim kukcima te na taj način sprječavaju najezdu insekata i sudjeluju u prehrambenom lancu i oprašivanju biljaka (Javna ustanova „Park prirode Medvednica“).

6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

6.1 Problem i cilj istraživanja

Cilj istraživanja je istražiti stereotipe i predrasude koje učenici imaju prema životinjama, kako oni nastaju te što utječe na njihov razvoj.

Iz glavnog cilja istraživanja proizvedeni su problemi koji će ga konkretizirati:

- Znaju li učenici u primarnom stupnju obrazovanja prepoznati životinje pomoću fotografija?
- Ovisi li prihvaćanje stereotipa i predrasuda o životinjama o spolu učenika?
- Smanjuje li se utjecaj predrasuda i stereotipa s odrastanjem?
- Osjećaju li učenici primarnog obrazovanja veći strah u blizini životinja koje im se ne sviđaju izgledom?
- Razvijaju li se stereotipi i predrasude o životinjama zbog vlastitog negativnog iskustva?
- Vole li učenici samostalno učiti o životinjama?

6.2. Hipoteze istraživanja

Iz navedenih problema istraživanja definirane su hipoteze istraživanja:

- H(1) Učenici znaju prepoznati životinje pomoću fotografija.
- H(2) Dječaci su „otporniji“ na stereotipe i predrasude o životinjama.
- H(3) Utjecaj stereotipa i predrasuda se smanjuje odrastanjem.
- H(4) Izgled životinje utječe na poimanje njihova karaktera.
- H(5) Stereotipi i predrasude o životinjama se razvijaju neovisno o vlastitom negativnom iskustvu.
- H(6) Učenici vole samostalno učiti o životinjama.

6.3. Ispitanici

Istraživanje je provedeno na uzorku od 189 učenika razredne nastave, od 1. do 4. razreda, u tri škole grada Zagreba. U istraživanju su sudjelovali učenici Osnovne škole Petra Preradovića, Osnovne škole Žitnjak te Osnovne škole dr. Ante Starčevića. Od ukupno 189 učenika 52,4% (99) ispitanika činile su djevojčice dok je dječaka bilo 47,6% (90). Jednaki postotak djece ide u 1., 3., i 4. razred (24,9%) dok je 25,4% djece ide u 2. razred (Tablica 3).

Tablica 3

Deskriptivni parametri za spol i razred

		Spol		
	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Dječaci	90	47,6	47,6	47,6
Djevojčice	99	52,4	52,4	100,0
		Razred		
1.	47	24,9	24,9	24,9
2.	48	25,4	25,4	50,3
3.	47	24,9	24,9	75,1
4.	47	24,9	24,9	100,0

6.4. Istraživački instrumenti

Za potrebe ovog istraživanja kreiran je anketni upitnik. Prva skupina pitanja odnosi se na opće informacije o ispitanicima, odnosno spol, razred koji pohađaju, imaju li ili nemaju kućnog ljubimca. Druga skupina pitanja odnosi se na prepoznavanje životinja pomoću fotografija koje su preuzete s interneta. Treća skupina pitanja ispituje odnos učenika prema životinjama koristeći peterostupanjsku kalu (1-5) gdje su učenici trebali odrediti koliko im se životinje sviđaju s obzirom na izgled te koliko ih se boje. Prilikom određivanja koliko se boje određene životinje učenici su mogli kratko napisati zašto se te životinje boje ili ne boje kako bi se mogla dobiti jasnije objašnjenje njihova odabira. U trećoj skupini pitanja učenici su se susreli s deset tvrdnji te su pomoću Likertove skale trebali odrediti koliko se sa tim tvrdnjama slažu. Četvrta skupina pitanja bila je tablica u kojoj su učenici trebali rangirati unaprijed određene životinje od najdraže do najmanje drage.

6.5. Metode prikupljanja i obrade podataka

Ovo istraživanje provedeno je fizički u trima školama grada Zagreba. Ravnatelj škole su prije početka provedbe ankete u razredima potpisali suglasnost o provedbi istraživanja u njihovoj školi te informirani o cilju istraživanja kao i o anonimnosti anketnog upitnika. Prije početka

provedbe istraživanja u razredima učenicima su podijeljene suglasnosti koje su njihovi roditelji trebali potpisati kako bi učenici mogli sudjelovati u istraživanju. Učenici koji su povratno donijeli potpisane suglasnosti zatim su ispunili ankete. Prikupljeno je 189 anketa te je uslijedila obrada dobivenih odgovora i analiza podataka. Za obradu podataka korišten je statistički program SPSS verzija 23 te statistički postupci Cronbachova Alpha kako bi se utvrdila dobra pouzdanost korištenih mjernih ljestvica, Shapiro-Wilk test u svrhu testiranja normalnosti distribucije rezultata, ANOVA test kako bi se utvrdilo postoji li statistički značajna razlika između spola i razreda djece u njihovim odgovorima vezanim za izgled prikazanih životinja i za strah od pojedinih prikazanih životinja, Pearsonova korelacija te t test kako bi se utvrdilo postoje li razlike između spola i razreda djece u njihovom poimanju izgleda „dobrih“ tj. „loših“ životinja te u njihovom strahu od „dobrih“ tj. „loših“ životinja.

6.6. Rezultati i rasprava

Prvi od četiri dijela ankete čini deskriptivna statistika za spol, razred i postojanje kućnog ljubimca djece koji su bili ispitanici u ovom istraživanju. Po pitanju kućnog ljubimca, 49,7% djece se izjasnilo da ima kućnog ljubimca naspram 50,3% djece koja ga nemaju (Tablica 4).

Tablica 4

Deskriptivni parametri za posjedovanje ljubimca ispitanika

	Imaš li kućnog ljubimca?			
da	94	49,7	49,7	49,7
ne	95	50,3	50,3	100,0
Ukupno	189	100,0	100,0	

Pri pokazivanju fotografija određenih životinja, sva djeca (100%) su točno prepoznala psa, mačku, leptira i zeca. Za fotografiju konja, samo je jedno dijete reklo da se radi o magarcu. Slično je bilo i sa fotografijom zmije gdje je dvoje djece reklo da se radi o glisti. Za fotografiju gliste, 82% djece je točno prepoznalo glistu, 5,8% djece je reklo da se radi o gujavici što je također ispravan odgovor, 10,1% je reklo da je na fotografiji crv tj. zmija (1,6%). Pauka na fotografiji je prepoznalo 99% djece (za točne odgovore su se uzimali i kućni pauk i vodeni pauk) dok je samo jedno dijete reklo da je na fotografiji komarac. 94,2% djece je točno prepoznalo pčelu na fotografiji dok je po jedno dijete (0,5%) reklo da se radi o bubi,

bumbaru i muhi. Najzanimljiviji odgovori djece se mogu vidjeti kod fotografije šišmiša. Većina djece (82,5%) je točno prepoznalo šišmiša dok je po 11 djece (5,8%) reklo da je na fotografiji medvjed tj. majmun. Jedno dijete (0,5%) je prepoznalo koalu umjesto šišmiša.

Tablica 5

Rezultat analize frekvencije odgovora na prikaz fotografija pojedinih životinja

Fotografija: konj				
	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
konj	188	99,5	99,5	99,5
magarac	1	,5	,5	100,0
Fotografija: pas				
pas	189	100,0	100,0	100,0
Fotografija: zmija				
glista	2	1,1	1,1	1,6
zmija	186	98,4	98,4	100,0
Fotografija: glista				
crv	19	10,1	10,1	10,6
glista	155	82,0	82,0	92,6
gujavica	11	5,8	5,8	98,4
zmija	3	1,6	1,6	100,0
Fotografija: leptir				
leptir	189	100,0	100,0	100,0
Fotografija: pauk				
komarac	1	,5	,5	1,1
kućni pauk	2	1,1	1,1	2,1
pauk	184	97,4	97,4	99,5
vodeni pauk	1	,5	,5	100,0
Fotografija: zec				
kunić	1	,5	,5	1,1
zec	187	98,9	98,9	100,0
Fotografija: mačka				
mačka	189	100,0	100,0	100,0
Fotografija: pčela				
buba	1	,5	,5	2,1
bumbar	1	,5	,5	2,6
muha	1	,5	,5	3,2
osa	5	2,6	2,6	5,8
pčela	178	94,2	94,2	100,0
Fotografija: šišmiš				
koala	1	,5	,5	5,8
majmun	11	5,8	5,8	11,6
medvjed	11	5,8	5,8	17,5
šišmiš	156	82,5	82,5	100,0

Tablica 6 i 7 prikazuju deskriptivne parametre odgovora djece za izgled tj. za strah od pojedinih životinja. Stupičasti grafovi 1 i 2 prikazuju prosječne vrijednosti odgovora djece za izgled tj. za strah od pojedinih životinja.

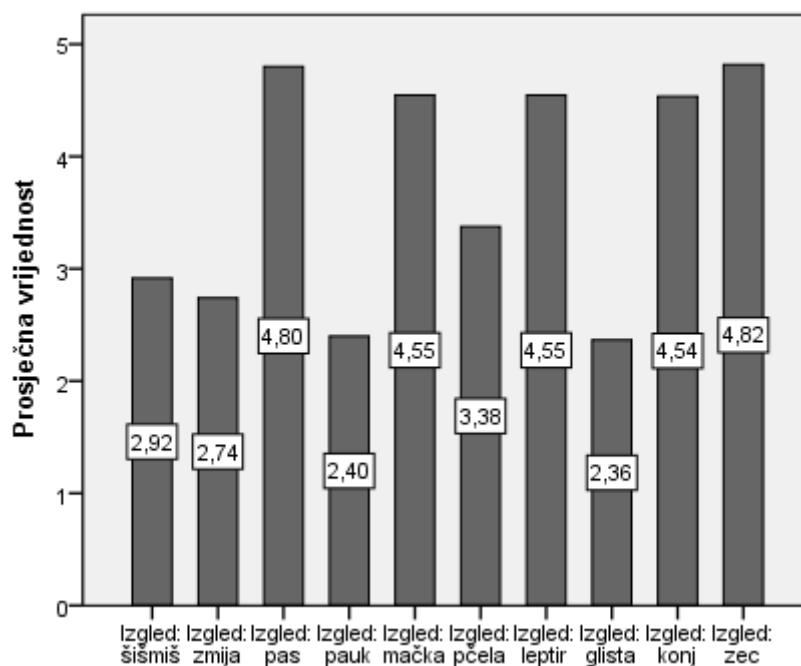
Iz tablica kao i iz grafova se može zaključiti kako se djeci u najvećem stupnju sviđa izgled psa (M = 4,79; SD = 0,66), zeca (M= 4,78; SD = 0,63), leptira (M = 4,55; SD = 0,90), konja (M = 4,53; SD = 0,72) i mačke (M = 4,48; SD = 0,98). Kod psa djeci se najviše sviđa to što je "dobar", "drag", "jako sladak", "lijep", "mekan je" i "poslušan". Najčešći razlozi zašto se djeci sviđa izgled zeca su: "dobar je", "drag je", "mekan je", "sladak je". Za leptira su djeca u najviše slučajeva izjavila da je "dobar", "ima lijepa krila/boje", "šareni su", "lijepi su". Kod konja se djeci najviše sviđa to što je "dobar", "drag", "lijep" i "sladak". Za mačku su djeca izjavila da je "lijepa", "mekana", "slatka" i "umiljata".

S druge strane, djeca su u najvećem stupnju izrazila strah od: zmijske (M = 2,42; SD = 1,56), pauka (M = 2,94; SD = 1,58), pčele (M = 3,11; SD = 1,43) i šišmiša (M = 3,26; SD = 1,52). Najčešći razlozi straha od zmijske su bili "bojim se", "ima otrov", "grize", "ljigava je" i "opasna je". Najčešći razlozi straha od pauka su bili: "grize", "otrovni su", "mogu biti mali i veliki", "ružan je", "strašan je". Kao razlog straha od pčele djeca su najčešće navela "može ubosti". Za šišmiša djeca su najčešće odgovorila: "ima oštre zube", "može me ugristi", "pije krv", "ružan je", "strašan je".

Tablica 6

Deskriptivni parametri odgovora ispitanika o izgledu životinja

	N	Minimum	Maksimum	Prosječna vrijednost	Std. Devijacija
Izgled: šišmiš	188	1	5	2,94	1,42
Izgled: zmijska	189	1	5	2,78	1,60
Izgled: pas	188	1	5	4,79	,66
Izgled: pauk	187	1	5	2,41	1,48
Izgled: mačka	189	1	5	4,48	,98
Izgled: pčela	187	1	5	3,37	1,37
Izgled: leptir	188	1	5	4,55	,90
Izgled: glista	188	1	5	2,37	1,41
Izgled: konj	189	2	5	4,53	,72
Izgled: zec	189	1	5	4,78	,63

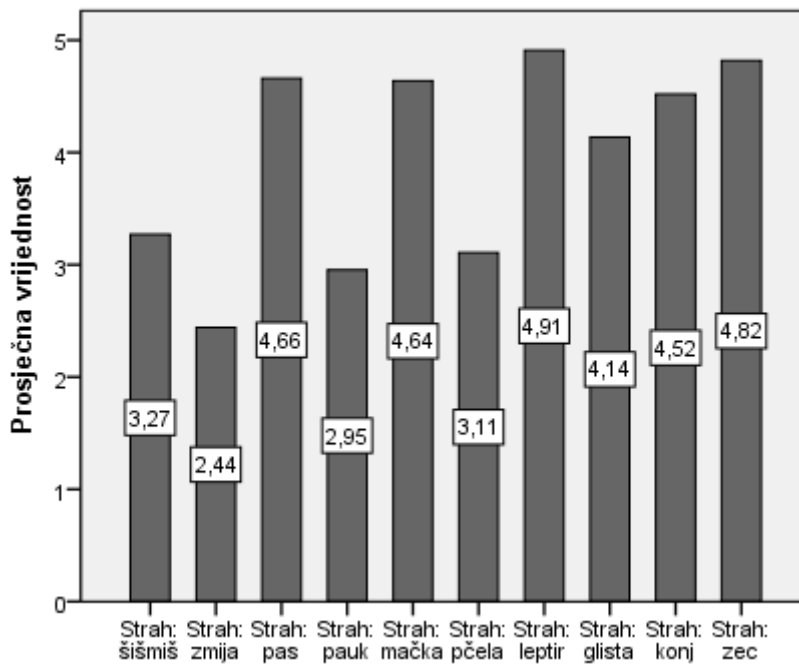

Graf 1. Prosječne vrijednosti odgovora o izgledu pojedinih životinja

Tablica 7

Deskriptivni parametri odgovora ispitanika o strahu od životinja

	N	Minimum	Maksimum	Prosječna vrijednost	Std. Devijacija
Strah: šišmiš	189	1	5	3,26	1,52
Strah: zmija	188	1	5	2,42	1,56
Strah: pas	187	1	5	4,66	,86
Strah: pauk	188	1	5	2,94	1,58
Strah: mačka	188	1	5	4,61	,92
Strah: pčela	189	1	5	3,11	1,43
Strah: leptir	189	1	5	4,89	,54
Strah: glista	189	1	5	4,11	1,36
Strah: konj	182	1	5	4,53	,94
Strah: zec	181	1	5	4,82	,64

Graf 2. Prosječne vrijednosti odgovora o strahu o pojedinim životinjama

6.6.1. Razlike između spola i razreda ispitanika u percepciji izgleda životinja i strahu od životinja

Kako bi se utvrdilo postoji li statistički značajna razlika između spola i razreda djece u njihovim odgovorima vezanim za izgled prikazanih životinja kao i za strah od pojedinih prikazanih životinja, korišten je ANOVA test sa spolom i razredom djece kao nezavisnim varijablama dok su izgled i strah bile zavisne varijable.

Iz rezultata koji su prikazani u tablici 8 se može utvrditi kako nisu pronađene statistički značajne razlike između spola i razreda djece po pitanju njihovih mišljenja o izgledu životinja ($p > 0,05$). Također, interakcija između spola i razreda se nije pokazala statistički značajnom za mišljenje djece o izgledu životinja.

S druge strane, kada se radi o stupnju straha djece od pojedinih životinja (Tablica 9), statistički značajne razlike su utvrđene između spola djece ($F(1,1866) = 20,710$, $p = 0,00$, parcijalna $\eta^2 = 0,011$) dok se razred djece i interakcija između spola i razreda nije pokazala statistički značajnom za stupanj straha djece od pojedinih životinja.

Iz deskriptivnih parametara stupnja straha djece po spolu može se vidjeti kako je prosječna vrijednost na skali kojim se samoprocjenjivao strah od životinja bila veća kod dječaka (4,09) nego kod djevojčica (3,78) Tablica 10). S obzirom da je Likertova skala bila obrnuto rangirana kod odgovora za strah (veće vrijednosti su označavale manji stupanj straha), može

se zaključiti kako su dječaci iskazali manji strah od pojedinih životinja (zmija, pauk, šišmiš) u usporedbi sa djevojčicama. Takav rezultat je „očekivan“ s obzirom na razlike u odgoju koje se pojavljuju kod djevojčica i dječaka te kako se dječacima egzotične životinje prikazuju kao zanimljive i uzbudljive gdje se djevojčicama prikazuju nježne, mazne životinje koje u ljudima obično bude empatiju. Lindemann-Matthies je došla do sličnog zaključka u svom istraživanju iz 2005. godine koje je pokazalo kako muškarci generalno više vole divlje životinje dok žene preferiraju životinje koje su česti kućni ljubimci.

Tablica 8

Rezultati analize efekata između ispitanika za zavisnu varijablu „izgled“ (ANOVA)

Zavisna Varijabla: Izgled						
Izvor	Tip III Zbroj Kvadrata	Stupnjevi slobode	Prosječni Kvadrat	F	p	Parcijalna eta ²
Korigirani Model	13,881 ^a	3	4,627	2,012	,110	,003
Intercept	25697,606	1	25697,606	11176,229	0,000	,856
Spol	6,659	1	6,659	2,896	,089	,002
Razred	3,313	1	3,313	1,441	,230	,001
Spol * Razred	4,898	1	4,898	2,130	,145	,001
Greška	4315,803	1877	2,299			
Ukupno	30105,000	1881				
Korigirano Ukupno	4329,684	1880				

Tablica 9

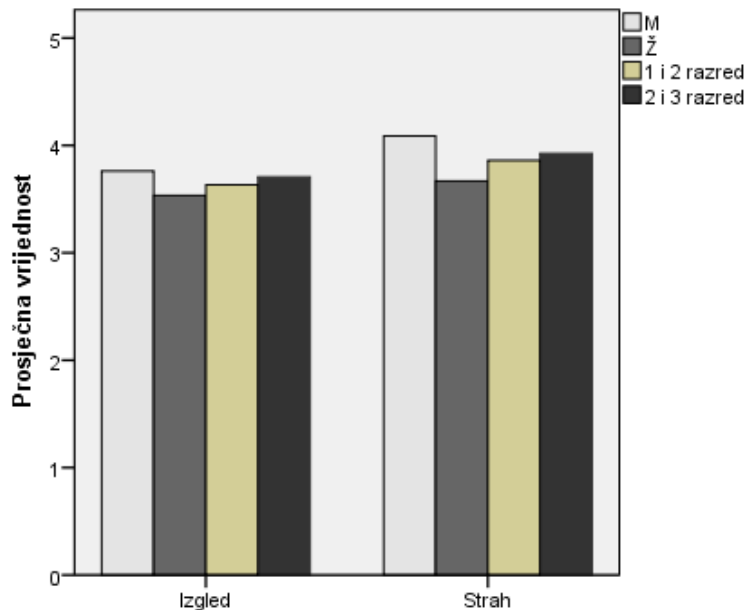
Rezultati analize efekata između ispitanika za zavisnu varijablu „strah“ (ANOVA)

Zavisna Varijabla: Strah						
Izvor	Tip III Zbroj Kvadrata	Stupnjevi slobode	Prosječni Kvadrat	F	p	Parcijalna eta ²
Korigirani Model	49,309 ^a	3	16,436	7,632	,000	,012
Intercept	28864,066	1	28864,066	13403,052	0,000	,878
Spol	44,600	1	44,600	20,710	,000	,011
Razred	2,138	1	2,138	,993	,319	,001
Spol * Razred	4,046	1	4,046	1,879	,171	,001
Greška	4018,514	1866	2,154			
Ukupno	32949,000	1870				
Korigirano Ukupno	4067,823	1869				

Tablica 10

Deskriptivni parametri varijable „strah“ po spolu

	Spol	N	Prosječna vrijednost	Std. Devijacija	Prosječna vrijednost std. pogreške
Strah	dječaci	889	4,09	1,39	,047
	djevojčice	981	3,78	1,54	,049

Graf 3. Prosječne vrijednosti odgovora o strahu i izgledu od pojedinih životinja s obzirom na spol i razred

6.6.2. Povezanost između izgleda i straha od životinja

Pearsonova korelacija je izračunata kako bi se ustanovilo postoji li povezanost između straha od pojedinih životinja i njihovog izgleda. Rezultati u Tablici 11 prikazuju postojanje statistički značajne korelacije između straha i izgleda ($r = 0,601$, $p < 0,05$). Korelacija je umjereno jaka a smjer je pozitivan, što u ovom slučaju (s obzirom na stupnjevanje Likertove skale kod izgleda i straha) znači da sa većim vrijednostima straha, rastu vrijednosti i za izgled životinje tj. da što su djeca u većem stupnju izrazila da im se izgled neke životinje sviđa, to je njihov strah bio manji. Takvi rezultati ne iznenađuju jer je očekivano da će ljudi razvijati pozitivne emocije prema nečemu što im se fizički sviđa. Kubiátko je 2012. godine proveo istraživanje u kojem su učenici rangirali životinje s obzirom na izgled i strah koji u njima pobuđuju. Rezultati Kubiátkova istraživanja pokazali su da djeca životinje svrstavaju u „dobre i loše“ te da na njihovu percepciju životinja utječe izgled istih.

Tablica 11

Rezultati korelacije između straha od životinja i njihovog izgleda

		Izgled	Strah
Izgled	Pearson Correlation	1	,601**
	Sig. (2-tailed)		,000
Strah	Pearson Correlation	,601**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	

6.6.3. Razlike između spola i razreda ispitanika u percepciji izgleda „dobrih“ tj. „loših“ životinja te u njihovom strahu od „dobrih“ tj. „loših“ životinja

Iz ranije navedenih rezultata deskriptivne statistike utvrdilo se kako su životinje koje su se najviše sviđale djeci po izgledu bile: pas, zec, leptir, konj i mačka. Životinje kojih su se djeca najviše bojala su bile: zmija, pauk, pčela i šišmiš. S obzirom na izgled i strah, za potrebe ove analize životinje su bile podijeljene u "dobre" i "loše" životinje (dobre: pas, zec, leptir, konj, mačka, loše: zmija, pauk, pčela, šišmiš, glista). t test je upotrijebljen kako bi se utvrdilo postoje li razlike između spola i razreda djece u njihovom poimanju izgleda "dobrih" tj. "loših" životinja te u njihovom strahu od "dobrih" tj. "loših" životinja.

Rezultati u Tablici 12 potvrđuju postojanje statistički značajnih razlika između dječaka i djevojčica u njihovom poimanju izgleda dobre životinje ($p = 0,020$), izgleda loše životinje ($p = 0,002$) te u njihovom strahu od loše životinje ($p = 0,000$). Što se tiče izgleda dobre životinje, djevojčice imaju veću prosječnu vrijednost ($x = 4,68$) nego dječaci ($x = 4,56$) što znači da dobru životinju smatraju još privlačnijom po izgledu nego dječaci, a po pitanju izgleda loše životinje dječaci imaju veću prosječnu vrijednost ($x = 2,91$) od djevojčica ($x = 2,57$).

Po pitanju straha od loše životinje, dječaci imaju veću prosječnu vrijednost ($x = 3,46$) od djevojčica ($x = 2,86$), što s obzirom na obrnuto rangiranje Likertove ljestvice kod straha znači da dječaci pokazuju manji strah od loših životinja nego djevojčice. Ovakvi rezultati pokazuju razliku između odrastanja i odgoja dječaka i djevojčica. Djevojčice preferiraju životinje za koje se najčešće vežu pozitivni stereotipi te koje su nježne, mazne, mirne i za koje se, na neki način, mogu brinuti. Djevojčice se obično igraju mirnih igara, vole slatke, mekane, predmete. S druge strane, dječake možemo češće vidjeti u življjoj, „agresivnijoj“ vrsti igara pa ne čudi da su im i takve životinje privlačnije.

Statistički značajne razlike između učenika 1. i 2. razreda te učenika 3. i 4. razreda u njihovom poimanju izgleda "dobrih" tj. "loših" životinja te u njihovom strahu od "dobrih" tj. "loših" životinja nisu utvrđene ($p > 0,05$) (Tablica 13). S obzirom da se radi o tek dvije do tri godine razlike takvi rezultati ne iznenađuju, ali može se pretpostaviti da bi, da se radi o većoj razlici u godinama, percepcija životinja bila drugačija.

Tablica 12

Rezultati T testa za nezavisne uzorke između spola ispitanika u poimanju izgleda „dobrih“ tj. „loših“ životinja te u njihovom strahu od „dobrih“ tj. „loših“ životinja

	t	p	Prosječna vrijednost dječaci	Prosječna vrijednost djevojčice
Izgled - dobre životinje	-2,328	,020	4,56	4,68
Izgled - loše životinje	3,055	,002	2,91	2,57
Strah - dobre životinje	-,178	,859	4,70	4,71
Strah - loše životinje	5,221	,000	3,46	2,86

Tablica 13

Rezultati T testa za nezavisne uzorke između razreda ispitanika u poimanju izgleda „dobrih“ tj. „loših“ životinja te u njihovom strahu od „dobrih“ tj. „loših“ životinja

	t	p	Prosječna vrijednost 1 i 2 razred	Prosječna vrijednost 3 i 4 razred
Izgled - dobre životinje	-,628	,530	4,61	4,64
Izgled - loše životinje	-,660	,510	2,69	2,77
Strah - dobre životinje	-,177	,860	4,70	4,71
Strah - loše životinje	-,377	,707	3,12	3,17

6.6.4. Stavovi ispitanika o životinjama

Po pitanju stavova djece o životinjama (Tablica 14), djeca se u najvećem stupnju slažu sa tvrdnjom "Svaka životinja ima svoju svrhu u prirodi" ($M = 4,55$; $SD = 1,02$) i "Volim istraživati o životinjama" ($M = 4,35$; $SD = 1,08$). Djeca imaju tendenciju slaganja sa tvrdnjom, iako pomalo suzdržano, "Kada se nađem u blizini životinje želim ju pobliže promotriti" ($M = 3,86$; $SD = 1,23$). Tvrdnje sa kojima se djeca ne slažu su: "Bojim se životinje koju nikad nisam susreo/susrela" ($M = 2,84$; $SD = 1,54$), "Imao/imala sam negativno iskustvo s nekim životinjama i zato ih se bojim" ($M = 2,69$; $SD = 1,60$), "Životinje u prirodi slične su onima u bajkama/basnama" ($M = 2,45$; $SD = 1,31$) i "Vjerujem svemu što mi drugi kažu o životinjama" ($M = 2,23$; $SD = 1,38$). Učenici se ne slažu s tvrdnjama: "Životinje imaju žalce, klijesta, otrov i sl. samo kako bi naudile čovjeku" ($M = 1,98$; $SD = 1,39$), "Bojim se

neke životinje jer je se i moji roditelji boje" ($M = 1,92$; $SD = 1,44$) i "Ne volim neke životinje jer ih ne vole ni moji prijatelji" ($M = 1,60$; $SD = 1,21$).

Tablica 14

Stavovi učenika o životinjama

	N	Minimum	Maksimum	Prosječna vrijednost	Std. Devijacija
Ne volim neke životinje jer ih ne vole ni moji prijatelji.	187	1	5	1,60	1,21
Životinje imaju žalce, klijesta, otrov i sl. samo kako bi naudile čovjeku.	187	1	5	1,98	1,39
Volim istraživati o životinjama.	187	1	5	4,35	1,08
Imao/imala sam negativno iskustvo s nekim životinjama i zato ih se bojim.	186	1	5	2,69	1,60
Bojim se neke životinje jer je se i moji roditelji boje.	185	1	5	1,92	1,44
Svaka životinja ima svoju svrhu u prirodi.	186	1	5	4,55	1,02
Životinje u prirodi slične su onima u bajkama/basnama.	186	1	5	2,45	1,31
Bojim se životinje koju nikad nisam susreo/susrela.	187	1	5	2,84	1,54
Vjerujem svemu što mi drugi kažu o životinjama.	185	1	5	2,23	1,38
Kada se nađem u blizini životinje želim ju pobliže promotriti.	185	1	5	3,86	1,23

U Tablici 15 su prikazani rezultati analize frekvencija odgovora učenika o najdražoj životinji. 65,6% se izjasnila da im je najdraža životinja pas; za 11,1% djece najdraža životinja je zec pa potom mačka sa 9,5%. Konj je najdraža životinja za 4,2% djece a leptir za 2,6% djece. S obzirom da su pas, zec i mačka česti kućni ljubimci ovakvi rezultati ne iznenađuju. Konj je i u literaturi za najmlađe prikazan kao plemenita, lijepa životinja dok leptira krasi šarene, lijepe boje što ih čini zanimljivim i poznatim velikom broju učenika, a samim time i dragom životinjom.

Tablica 15

Odgovori učenika o najdražoj životinji

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
	1	,5	,5	,5
Pas	124	65,6	65,6	82,5
Zec	21	11,1	11,1	98,4
Mačka	18	9,5	9,5	16,9
Konj	8	4,2	4,2	4,8
Leptir	5	2,6	2,6	7,4
Šišmis	4	2,1	2,1	87,3
Pauk	4	2,1	2,1	87,3
Zmija	3	1,6	1,6	100,0
Pčela	1	,5	,5	85,2
Ukupno	189	100,0	100,0	

Tablica 16

Odgovori učenika o najmanje dragoj životinji

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
	2	1,1	1,1	1,1
Pauk	91	48,1	48,1	63,0
Zmija	36	19,0	19,0	100,0
Šišmiš	22	11,6	11,6	80,4
Glista	16	8,5	8,5	9,5
Pčela	11	5,8	5,8	68,8
Mačka	5	2,6	2,6	14,8
Leptir	4	2,1	2,1	12,2
Zec	1	,5	,5	81,0
Konj	1	,5	,5	10,1
Ukupno	189	100,0	100,0	

Po pitanju odgovora djece o najmanje dragoj životinji (Tablica 16), najviše djece se izjasnilo da im je najmanje draga životinja pauk (48,1%), potom zmija (19%), šišmiš (11,6%) te glista (8,5%). S obzirom da su to životinje koje učenici rijetko susreću u svom svakodnevnom životu te da su u literaturi, animiranim filmovima često negativno prikazani ovakvi rezultati su očekivani. Također, često okolina upozorava djecu (i odrasle) na upravo te životinje s obzirom da mogu biti otrovne ili iz nekog drugog razloga opasne za pojedinca.

6.7. Verifikacija hipoteze

Hipotezom 1 pretpostavljeno je da učenici znaju prepoznati životinje pomoću fotografija koje su im dane. Hipoteza se djelomično prihvaća jer je 100% učenika prepoznalo psa, mačku, leptira i zeca pomoću fotografija dok je za fotografiju konja samo jedno dijete reklo pogrešan odgovor. Fotografiju zmije također su prepoznala svi osim dvoje učenika, a 82% točno je odgovorilo da se radi o glisti. Također, pauka je pomoću fotografije prepoznalo 99% učenika, a 94,2% točno je prepoznalo pčelu. Šišmiša je, pomoću fotografije, točno prepoznalo 82,5% učenika.

Hipoteza 2 kojom se pretpostavlja da dječaci u manjoj mjeri prihvaćaju stereotipe i predrasude o životinjama se prihvaća jer je prosječna razina straha kod dječaka bila veća nego kod djevojčica, ali s obzirom da je Likertova skala bila obrnuto rangirana kod odgovora za strah, može se zaključiti kako su dječaci iskazali manji strah od pojedinih životinja u usporedbi sa djevojčicama.

Hipoteza 3 kojoj se pretpostavlja kako se utjecaj stereotipa i predrasuda smanjuje odrastanjem je odbačena jer nije pronađena statistički značajna razlika između učenika 1. i 2. razreda te učenika 3. i 4. razreda u njihovom poimanju izgleda životinja kao niti u njihovom strahu od životinja.

Hipoteza 4 kojom se pretpostavlja da izgled životinja utječe na poimanje njihova karaktera se prihvaća jer postoji statistički značajna korelacija između straha i izgleda. Veličina korelacije je umjereno jaka, a smjer pozitivan što u ovom slučaju znači da što su učenici u većem stupnju izrazila da im se izgled neke životinje sviđa, to je njihov strah bio manje.

Hipoteza 5 kojom se pretpostavlja da se stereotipi i predrasude o životinjama prihvaćaju neovisno o vlastitom negativnom iskustvu se odbacuje jer se u istraživanju učenici ne slažu ili uopće ne slažu s tvrdnjama: „Ne volim neke životinje jer ih ne vole ni moji prijatelji.“, „Bojim se neke životinje jer je se i moji roditelji boje.“, „Bojim se životinje koju nikad nisam susreo/susrela.“, „Vjerujem svemu što mi drugi kažu o životinjama.“.

Hipoteza 5 kojom se pretpostavlja kako učenici vole samostalno učiti o životinjama se prihvaća jer se učenici u najvećem stupnju slažu ili se imaju tendenciju slagati s tvrdnjama: „Volim istraživati o životinjama.“, „Kada se nađem u blizini životinje želim ju pobliže promotriti.“.

7. ZAKLJUČAK

Stereotipe i predrasude moguće je prepoznati u svakom aspektu života čovjeka te su stalno prisutni od najranije dobi. Stereotipe i predrasude preuzimamo iz naše kulture, okoline, ljudi te ih vrlo često nesvjesno implementirajući u naš život. Kao što su stereotipi i predrasude prema ljudima lako prepoznatljivo, lako je prepoznati i one usmjerene prema životinjama ukoliko se barem malo na njih obrati pozornost. Tako možemo vidjeti ljude koji se u prisustvu pojedinih životinje „zamrzu“, dok drugi nekontrolirano bježe ili se, u najmanju ruku, počnu neugodno osjećati i traže način kako napustiti za njih neugodnu situaciju. Postoje životinje koje zbilja predstavljaju opasnost za ljudski život i prirodno je da se ljudi od istih pokušavaju što brže udaljiti kako bi ga sačuvali, međutim, živeći u gradovima, sve češće možemo vidjeti kako se ljudi udaljavaju od onih zbilja bezopasnih. Takvi obrasci ponašanja započinju još u djetinjstvu i važno je da roditelji i drugi članovi obitelji osvijeste svoje ponašanje u blizini pojedinih životinja kako jednake obrasce ponašanje ne bi prenijeli na još jednu generaciju. Također, učitelji i odgajatelji mogu u velikoj mjeri utjecati na odnos djece prema životinja jer ono što u najviše može promijeniti utjecat stereotipa i predrasuda upravo je edukacija.

Provedeno istraživanje je pokazalo kako učenici imaju izraženiji strah prema životinjama koje im se izgledom ne sviđaju, koje imaju oštre zube, žalac, vlažnu površinu tijela i sl. Najčešće se učenici s tim životinjama nisu imali priliku susresti u svakodnevnom životu te ono što o njima znaju potječe iz književnih djela, (animiranih) filmova, razgovora s bližnjima te je tu vrlo važna uloga učitelja i odgajatelja kako bi učenike na što više načina upoznali sa različitim životinjama koje im stvaraju neugodu. Također, brojne životinje za koje se vežu stereotipi i predrasude izrazito su važne za svijet i opstanak čovječanstva što je samo po sebi vrlo važan razlog s kojim su zaslužili svoje mjesto u nastavnom planu svakog učitelja. Približavajući učenicima životinje putem radionica, izrade plakata, gostovanja stručnjaka ili pak odlazaka na izvanučioničku nastavu učitelj će učenicima približiti životinje koje im se čine daleke i opasne te će saznati sve ono korisno što rade za čovjeka kao i mnoge zanimljivosti o njihovu načinu života. Takav pristup u nastavi Prirode i društva mogao bi utjecati na razvoj mišljenja, stereotipa i predrasuda kod učenika te na pozitivno promijeniti rezultate dobivene istraživanjem.

LITERATURA

Antony M. M., McCabe E.R. (2005). *Overcoming animal & insect phobias*. Oakland, CA, New Harbinger Publications.

Aronson E., Wilson, Timothy D., Akert, Robin M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb:Tisak: Grafotisak.

De Zan, I. (2005). *Metodika nastave Prirode i društva*. Zagreb: Školska knjiga.

Grimm (1986). *Bajke*. Zagreb: Izdavačko knjižarska radna organizacija Mladost.

Ennulat, G. (2010). *Strahovi u dječjem vrtiću*. Split: Naklada Harfa d.o.o.

Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža – on-line izdanje. Preuzeto s Interneta 15.8.2022.: <https://www.enciklopedija.hr/>

Javna ustanova „Park prirode Medvednica“. Preuzeto s Interneta 27.8.2022.: https://www.pp-medvednica.hr/wp-content/uploads/2020/07/Sismisi_L.pdf

Kubiatko, M. (2012). Kindergarten Children's Perception of Animals Focusing on the Look and Fear of Animals. *Educational Sciences: Theory & Practice. Special Issue, Autumn*, 3181-3186.

Kovačević, B., Ramadanović, E. (2016). Primarne emocije u hrvatskoj frazeologiji. *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 42 (2016), 2, 505-527

Marinić, M., Leš, J., B. (2018). Pčele – vrlo važne za prirodu i ljude. *J. appl. health sci.* 2018; 4 (1): 91-99

Merckelbach, H., Van Den Hout, M., Van Der Molen, G. M., (1987). Fear of Animals: Correlations between fear ratings and perceived Characteristics. *Psychological Reports*, 60, 1203-1209-

Miljević-Ridički, R., Maleš, D., Rijavec, M., (2001). *Odgoj za razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap

Miljković, D., Rijavec, M: (1996). *Razgovori sa zrcalom: psihologija samopouzdanja*. Zagreb: IEP.

Ministarstvo znanosti i obrazovanja (MZO). (2019). Kurikulum za nastavni predmet priroda i društvo u osnovnoj školi.

- Rijavec, M. (2010). Pozitivne emocije-možemo li biti sretniji? Preuzeto s Interneta 31.03.2022.: <https://www.medix.hr/pozitivne-emocije--mozemo-li-biti-sretniji>
- Slunjski E., (2014). *Kako djetetu pomoći da...(p)ostane tolerantno (razumije i prihvaća različitosti)*. Zagreb: Element
- Ryder, R., (1992.) An Autobiography. Between the Species. Vol. 8. Issue 3
- Salten F., (2006). *Bambi*. Zagreb: Znanje
- Slunjski E., (2014). *Kako djetetu pomoći da...upozna svoje emocije (i nauči njima upravljati)*. Zagreb: Element.
- Pennington, D. C (2001). *Osnove socijalne psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Vasiljević, S. (2011). *Slično i različito*. Zagreb: Tim press d.o.o.
- Vulić.Prtorić, A. (2002). *Strahovi u djetinjstvu i adolescenciji*. *Suvremena psihologija* 5, 2, 271-293.

PRILOZI I DODATCI

Anketni upitnik

STEREOTIPI I PREDRASUDE O ŽIVOTINJAMA

~~Dragi učeniče / učenice.~~

zanima nas kakvo je Vaše mišljenje o životinjama, koje su Vam životinje najomiljenije, a koje u Vama izazivaju strah.

Molim Vas za popunjavanje ovoga upitnika u kojem ćete izraziti svoje mišljenje. Molimo Vas da budete potpuno iskreni prilikom odgovaranja na pitanja.

Podaci dobiveni u ovom istraživanju bit će strogo povjerljivi i čuvani.

Unaprijed Vam hvala!

Opće informacije:

Zaokruži jedan od ponuđenih odgovora:

1. Ja sam:
 - A. Djevojčica
 - B. Dječak

2. Idem u:
 - A. prvi razred
 - B. drugi razred
 - C. treći razred
 - D. četvrti razred

3. Imaš li kućnog ljubimca?
 - a) Da
 - b) Ne.

4. U prazan prostor napiši koja je životinja prikazana na fotografiji.

	
	

5. Na skali od 1 do 5 procijeni koliko ti se životinje navedene u tablici sviđaju **prema izgledu**. Prekriži jednog smješka koji predstavlja tvoje mišljenje.

	Uopće mi se ne sviđa	Ne sviđa mi se baš	Nisam siguran/sigurna	Malo mi se sviđa	Jako mi se sviđa
Šišmiš	1 	2 	3 	4 	5
Zmija	1 	2 	3 	4 	5
Pas	1 	2 	3 	4 	5
Pauk	1 	2 	3 	4 	5
Mačka	1 	2 	3 	4 	5
Pčela	1 	2 	3 	4 	5
Leptir	1 	2 	3 	4 	5
Glista	1 	2 	3 	4 	5
Konj	1 	2 	3 	4 	5
Zec	1 	2 	3 	4 	5

6. Na skali od 1 do 5 procijeni **koliko se bojiš** životinja navedenih u tablici. Prekriži jednog smješka koji predstavlja tvoje mišljenje.

Ispod svake životinje **kratko napiši** zašto se bojiš ili ne bojiš te životinje.

	Jako se bojim	Malo se bojim	Nisam siguran/sigurna	Uglavnom se ne bojim	Uopće se ne bojim
Šišmiš	1 	2 	3 	4 	5
Zmija	1 	2 	3 	4 	5
Pas	1 	2 	3 	4 	5
Pauk	1 	2 	3 	4 	5
Mačka	1 	2 	3 	4 	5
Pčela	1 	2 	3 	4 	5
Leptir	1 	2 	3 	4 	5
Glista	1 	2 	3 	4 	5

Konj	1		2		3		4		5	
Zec	1		2		3		4		5	

7. Na skali od 1 do 5 procijeni koliko se slažeš s navedenim tvrdnjama.

Za svaku tvrdnju prekrži jednog smjeha koji predstavlja tvoje mišljenje.

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se baš	Nisam siguran/sigurna	Slažem se	U potpunosti se slažem
Ne volim neke životinje jer ih ne vole ni moji prijatelji.	1 	2 	3 	4 	5
Životinje imaju žalce, klijesta, otrov i sl. samo kako bi naudile čovjeku.	1 	2 	3 	4 	5
Volim istraživati o životinjama.	1 	2 	3 	4 	5
Imao/imala sam negativno iskustvo s nekim životinjama i zato ih se bojim.	1 	2 	3 	4 	5
Bojim se neke životinje jer je se i moji roditelji boje.	1 	2 	3 	4 	5
Svaka životinja ima svoju svrhu u prirodi.	1 	2 	3 	4 	5
Životinje u prirodi slične su onima u bajkama/basnama.	1 	2 	3 	4 	5
Bojim se životinje koju nikad nisam susreo/susrela.	1 	2 	3 	4 	5

Vjerujem svemu što mi drugi kažu o životinjama.	1 	2 	3 	4 	5
Kada se nađem u blizini životinje želim ju поближе promotriti.	1 	2 	3 	4 	5

8. Razvrstaj životinje na one koje su ti drage i one koje ti nisu drage.

Zapisuj ih redom počevši od najdraže do najmanje drage.

Pas, pauk, mačka, šišmiš, leptir, zmija, konj, pčela, zec, glista.

Životinje koje su mi drage: 	Životinje koje mi nisu drage:
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.
5.	5.

Hvala!

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mogega rada te da se u njegovoj izradi nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studentice)